

DE MAATSCHAPPELIJKE VERWARRING VOORBIJ

Samenvatting

In dit artikel gaan wij in op: (1) de aanleiding van dit artikel; (2) om welk probleem het eigenlijk gaat; (3) met welke bril, dat wil zeggen met welk mensbeeld en maatschappijbeeld wij naar het geschetste probleem kijken; (4) hoe er constructief en ervaringsdeskundig met verwarring kan worden omgegaan; (5) wat er in de praktijk zou moeten gebeuren om daadwerkelijk deze constructieve omgang met verwarring mogelijk te maken.

1. Inleiding

Onderstaand artikel is geschreven door leden van de visiegroep (en ook lid van de Regiokamer/MIND¹) naar aanleiding van binnen MIND circulerende discussiestukken over ‘personen met verward gedrag’, zoals het projectvoorstel ‘preventieve signalering verward gedrag’ dat GGD-en indienden bij ZonMw en stukken van het Schakelteam ‘personen met verward gedrag’ zoals die op de website van MIND (wijzijnmind.nl) zijn te vinden. Een conceptversie van dit artikel is besproken op de Regiokamerbijeenkomst d.d. maandag 7 mei 2018 bij CLIP in Almere waarop werd besloten een eindversie op de website van MIND te laten zetten en verder te verspreiden. Dit is de eindversie.

2. Probleemdefinitie

Allereerst kan de vraag gesteld worden wat nu eigenlijk het probleem is waar we iets mee moeten. We willen ‘verward gedrag’ vroeg signaleren omdat we het willen voorkomen. Maar waarom is verward gedrag een probleem? Door het koppelen van een stijgend aantal ‘E33-meldingen’ bij politie aan enkele ernstige voorvallen (zoals Bart van U.) ontstaat al snel de indruk dat er vele gevaarlijke ‘verwarde personen’ rondlopen (Koekkoek, 2017). Zo wordt de onbestemde aanwezigheid van mensen die soms afwijkend doen ineens een maatschappelijk probleem.

In plaats dat we accepteren dat er altijd nu eenmaal mensen zullen zijn in onze heterogene samenleving die af en toe voor ons onbegrijpelijk gedrag vertonen, moet dit gedrag nu te allen tijde worden voorkómen of direct ingedamd. Slaan we hier niet wat teveel door met het

¹ MIND als overkoepelende naam/organisatie verbindt drie organisaties: MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid (voorheen LPGGz), MIND Fonds Psychische Gezondheid en MIND Korrelatie. Samen zijn zij te vinden op de website wijzijnmind.nl

maakbaarheidsideaal? Willen we ‘verward gedrag’ voorkómen of willen we er als samenleving beter mee kunnen omgaan, gegeven dat dit nu eenmaal vóórkomt in de samenleving?

Wat we ‘verward’ noemen is een heterogene verzameling aan situaties van afwijkend gedrag, ingewikkelde menselijke problemen, escalerende problematische leefsituaties en vele andere zaken. Soms betreft het niet eens daadwerkelijk problemen die escaleren, maar waarvan wij van buitenaf neigen in te vullen dat de boel escaleert zonder ingrijpen.

Wat betekent het als we gaan ‘vroeg signaleren’ op zo’n ongerichte verzameling aan situaties? We gaan dan kijken naar een oneindig aantal indicatoren voor ‘verward gedrag’ daarmee een samenleving, creërend waarin iedereen op iedereen let. Maar het is de vraag of wijkgemeenschappen waarin men ‘vroeg alert’ is wel bijdragen aan een daadwerkelijk constructieve omgang met verwarring in de maatschappij.

We moeten immers oppassen dat we niet naar een ‘waakzame samenleving’ bewegen, die paradoxaal genoeg voor een belangrijk aantal mensen in onze samenleving juist als minder veilig zal aanvoelen. Mogelijk heeft een groeiende groep straks te maken met de arrogante opdringerigheid van een bezorgde wijk. Vanuit het perspectief van degenen gekenschetst als ‘verward’, zal zo’n samenleving alleen maar aanvoelen als vijandig. Een samenleving waarin er geen ruimte is voor hun episodes van verwardheid, voor hun fluctuerende, doch constante zichzelf-zijn. Laten wij een bijdrage van één van onze leden even voor zichzelf spreken:

“Ook ik reageer bij dezen op het item omgaan met verwarde mensen, omdat ik voel dat ik overvoed word met allerlei input en beschuldigingen in mijn richting alsof ik zo verward zou zijn. Bij dezen mijn inbreng van binnenuit bij mij. Ik heb helemaal geen behoefte om algemeen beleid uit te stippelen op landelijk niveau.

Ik vind dat er veel te veel naar mij is geweest, en door wie mag dat zijn? Had [men] mijn née ooit gerespecteerd[?] Zijn degenen die zo wijzen/ingrijpen echt wel wijzer of durven ze veel minder goed te twifelen dan ik. Of erger: maken ze zichzelf niet (onbewust) "schuldig" aan allerlei? Rechtlignigheid in plaats van oog voor de ingewikkeldheid van mensen en maatschappijen? Politiek-economische mannenmaatschappijen als ordenend principe en alles dat anders is, is verward? [Willen ze] zekerheid dat we ons moeten aanpassen?”

Onze orde in de samenleving moet er één zijn waarin iedereen zich thuis voelt; zij zou niet mogen afhangen van een gedwongen assimileren van bepaalde minderheden. Een constructieve omgang met verwarring wil haar niet voorkomen en angstig vroeg signaleren, maar biedt ruimte voor verwarring zodat mensen die zich verloren voelen in die verwarring zich gesteund weten.

3. Een constructieve omgang met verwarring: theoretische achtergrond

Voor wij een praktisch advies geven gaan wij eerst in op de theoretische achtergrond. Wat ons sterk opviel in het onderzoeksvoorstel is een gebrek aan aandacht voor: (a) alledaagse context waarbinnen individuen hun leven proberen vorm te geven; (b) institutionele en maatschappelijke factoren die verwarring veroorzaken; (c) de sterke behoefte om verwarring vroeg te signaleren en te voorkómen. In ons theoretische model gaan wij op deze zaken in.

3.1 Individueel vastzitten in beperkend discours

Op *individueel niveau* zien we dat het voor mensen vaak lastig is de regie in het eigen leven weer op te pakken en de geïndividualiseerde, gepsihologiseerde en gepsihiatriseerde problemen ook als sociaal-maatschappelijke problemen te zien. Door het dominante denken en praten in ziektebegrippen is het vaak lastig de regie in eigen leven weer op te pakken, omdat de link tussen het dagelijks leven en de ingewikkelde, in de persoon gelokaliseerde, problemen vaak is verbroken. Die breuk is sterker naarmate men meer vasthoudt aan een biologisch, fysiologisch en/of genetisch verklaringmodel voor de eigen ingewikkeldheden.

3.2 Institutioneel niveau: mensen regeerbaar maken in plaats van bevrijden

Op *institutioneel niveau* worden hiërarchische controlemechanismes aan mensen opgelegd en komen zij in een ‘keurslijf’ terecht (bv. het onderwijs, de gezondheidszorg). In de GGZ komt dit bij uitstek tot uitdrukking in de ‘professionele distantie’, dat wil zeggen het opgenomen worden in een medisch discours met een machtsmonopolie bij de instelling/ hulpverlener. Ondanks alle positieve ontwikkelingen op het terrein van ervaringsdeskundigheid en herstel ten spijt, is er vooralsnog geen systematische stelselwijziging in zicht. Inhoudelijk wil dat zeggen dat het dagelijks leven van mensen waarin zij zijn vastgelopen buiten zicht valt. Maatschappelijke problemen komen alleen nog voor in de vorm van ziekte op het niveau van het individu². Tegenwoordig zien we dat in de ‘verwarde personen problematiek’. Het is geen *echt* sociaal probleem meer, maar ‘een verwarde personen kwestie’ te maken met: laaggeletterdheid, vroegtijdig schoolverlaten, slecht computergebruik, inburgering, vergrijzing, schulden, niet zijn verzekerd tot aan criminaliteit. Deze *discoursen* (manieren van spreken en kijken) maken dat de hulp aan individuen vooral ‘regeerbare subjecten’ tot doel heeft voor hiërarchische top-down werkende bureaucratieën en de neoliberale orde, in plaats dat zij mensen daadwerkelijk bevrijdt door ze in staat te stellen zelf hun leven in te richten.

²Zie Foucault, 1994; Holzkamp, 1996, 1983

3.3 Maatschappij breed niveau

Het voorgaande raakt aan wat we op *maatschappij breed niveau* zien. Het soort samenleving waarin wij leven is per definitie niet in eerste instantie op de mens en de verbetering van de kwaliteit van leven en inclusie gericht. Onze neoliberale samenleving waarin het marktdenken een belangrijke rol speelt en de rijkdom en de steeds meer in handen van weinigen komt (Piketty 2014) laten hun diepe sporen na in de levens van mensen. Daarbij raken mensen aan de onderkant van de samenleving steeds meer in de verdrukking en hebben zij steeds minder toegang tot kwalitatief goede gezondheidszorg (zie b.v.: t.v. uitzending Zembla, 21 maart). Wij leven daarbij ook in een samenleving waarbij burgers uit angst voor chaos en onverwachte gebeurtenissen die hun belangen en het goede leven bedreigen graag controle uitoefenen met wetten, maatregelen van bestuur en instituties die van bovenaf zaken in goede banen proberen te leiden.

3.3.1 Steeds minder zelfregie

Doordat de leefwereld van mensen wordt vormgegeven op centraal niveau, ver weg van de invloed van de mensen zelf, treedt vervreemding op. Onze levens, onze creativiteit en ambities worden beheerst en ingeperkt door veel instituties van dwang (staatsdwang, financiële dwang, patriërchaat, transfobie, en meer). De psycholoog Bruce Levine (2013) laat zien hoe uitbraken van psychische problematiek kenmerkend zijn voor onze westerse samenlevingen vol dwang³. Achter de grote materiële ‘welvaart’ van onze samenleving schuilt het feit dat grote groepen mensen zijn uitgesloten van belangrijke besluitvorming over hun eigen leven en omgeving. Dit zijn mensen die zich niet vertegenwoordigd voelen in degenen die hen formeel vertegenwoordigen in het parlement en de regering. Er is vaak vanuit ‘bovenaf’ een denigrerende houding naar de lokale kennis van mensen, laat staan naar mensen die niet volgens de kaders van de ‘rationele’, bureaucratische samenleving⁴ willen leven. In deze samenlevingen geënt op hiërarchie en centraal bestuur, is er geen plaats voor verwarring, want verwarring vloekt met voorspelbaarheid en eenduidigheid en is daarmee moeilijk regeerbaar. Verwarring wordt dan een bedreiging van de openbare orde die men wil voorkómen en vroeg signaleren.

Toch kan orde op zich juist ook heel goed constructief samengaan met verwarring, alleen impliceert dat wél een fundamenteel andere orde dan de huidige. Een orde die verwarring tolereert is er één die gelijkwaardigheid van alle gesprekspartners waardeert, horizontaal zelfbestuur en creatieve kruisbestuiving. Horizontaliteit gedijt bij constant terugkerende verwarring, terugkerende tumult en twijfel, om te voorkomen dat we opnieuw vastroesten in machtsverhoudingen.

³<http://brucelevine.net/how-societies-with-little-coercion-have-little-mental-illness/>

⁴Zie: Scott (1998)

3.3.2 Marktdenken: rendabiliteit

Daarnaast krijgen mensen door de prestatie- en op concurrentie gerichte manier van leven al heel vroeg in hun leven te maken met allerlei fragmentatiemechanismen, die hun sporen achterlaten op vele leefgebieden. Wilkinson en Pickett (2009) stellen dat in welvarende landen maatschappelijke ongelijkheid meer tot gezondheidsproblemen gaat leiden en dat ongelijkheid grote gevolgen heeft voor problemen van mensen in het dagelijks leven. In de publieke discussie wordt de samenhang tussen maatschappelijke ontwikkelingen en de kwaliteit van leven van individuele burgers echter niet belicht. Armoede en behoeftigheid hebben mensen volgens dit discours aan zichzelf te danken. Een plek ‘*in de maatschappij*’ is niet mogelijk zonder economisch rendabel te zijn. We zien dit al in het dominante spreken over werklozen: als werkloze sta je volgens het dominante spreken automatisch ‘*buiten de maatschappij*’. Dit spreken zet druk op zowel werklozen als werkenden, die steeds vaker baanverlies als een zwaard van Damocles boven zich hebben hangen. De prestatiedruk en de dreigende armoede en uitsluiting bij werkloosheid brengen veel mensen in de problemen, aan de hand waarvan we ze ‘verward’ noemen. Daarnaast ontstaat er een hele markt rondom dit spreken over ‘verwarde personen’, waarin de veiligheidsindustrie gedijt bij een bevolking die bang is voor verwarring en ook bewust deze angst (‘veiligheidsbewustzijn’) aan het zaaien is met congressen⁵ en beïnvloeding van de politiek en wetenschap.

Samenvattend gaat het erom een radicale keuze te maken voor een andere meer duurzame samenleving. Een samenleving waarin het markt- en prestatie denken niet meer domineert. Waarin geld ondergeschikt is aan maatschappelijke waarden. Waarin mensen niet meer alleen worden afgerekend op hun prestaties, niet worden uitgesloten en er minder wordt gewedijverd. Waarin meer wordt samengewerkt om op een duurzame wijze met de natuur en met elkaar om te gaan. Waarin via een subjectwetenschappelijke benadering (vanuit de persoon die het betreft), de ruimte krijgt om te zoeken en te experimenteren met allerlei verschillende perspectieven. Dat zou de basis moeten zijn om in samenwerking met anderen de regie te houden over de eigen situatie. Een samenleving waarin aan kwetsbare mensen die door wat dan ook de regie hebben verloren over hun eigen leven vrijplaatsen en ondersteuning worden geboden om de weg terug te vinden en te werken aan hun persoonlijk en maatschappelijk herstel.

4. Een constructieve omgang met verwarring: een praktijkadvies

Vanuit deze theoretische beschouwing pleit de visiegroep voor een andere *constructieve* omgang met verwarring in de maatschappij vanuit de praktijk. Waarin allereerst ontward wordt om welke groepen het eigenlijk gaat. Wat de visiegroep betreft willen wij ons beperken tot kwetsbare mensen met

⁵<https://www.sbo.nl/veiligheid/congres-personen-verward-gedrag/>

sociaal-psychische problemen die min of meer de zelfregie over hun leven zijn kwijtgeraakt. Leden van de visiegroep hebben daar in hun praktijk veel en langdurige ervaringen mee. Wij bespreken hieronder hoe vanuit die ervaring wordt geprobeerd tot een constructieve omgang met verwarring te komen. Daarbij alvast constaterend dat het vage containerbegrip waarmee het schakelteam de hele ggz op de schop wil nemen niet de werkelijke problemen dekt van onze deelnemers in onze samenleving.

- Multiloog: ruimte voor verwarring
- SCIP: samen de verwarring aanpakken
- Umah-hai: de verwarring leven
- Wegloophuis Utrecht: van verwarring leren we

4.1 Multiloog: ruimte voor verwarring.

Enkele leden van de visiegroep hebben een langdurige praktijkervaring met het Multiloog-project (www.inca-pa.nl). In het Multiloog-project worden jaarlijks 45 bijeenkomsten met rond 500 deelnames - met een zwaartepunt in en rond Amsterdam - georganiseerd. Vanuit de vele verhalen die tijdens een Multiloog naar boven komen, blijkt het volgende. Bij mensen die in een escalerende problematische leefsituatie terecht komen en allerlei tegenstrijdige ervaringen opdoen (o.a. door verlies van belangrijk persoon, repressie van instanties⁶) en die daardoor in crisissituaties terecht komen, wordt de behoefte aan het delen van hun ingewikkelde ervaringen op basis van gelijkwaardigheid groot. Een centraal probleem is dat hiervoor vaak de ruimte en de mogelijkheden ontbreken. Tevens voldoen het soort ontmoetingen in het dagelijks leven vaak niet aan de behoeften naar vertrouwdsheid en 'veiligheid'. Er ontbreekt heel vaak een luisterend oor⁷.

Multiloog is gebaseerd op een sociaal model van psychisch lijden, dat uitgaat van de werking van systemische barrières, negatieve houdingen en exclusie door de samenleving als belangrijkste oorzaken van psychisch lijden. Het model zet zich af van het dominante medische model waarin psychisch lijden als medisch/psychologisch probleem wordt geduid en wordt geïndividualiseerd, in plaats van als een sociaal-maatschappelijk probleem wordt benaderd. Centrale gedachte in de Multiloog is dat de oorzaken van allerlei ingewikkeldheden liggen in de verwevenheid van persoonlijke, sociale en maatschappelijke factoren⁸ en rechtstreeks te maken hebben met een inperking van de handelingsbekwaamheid.

Het gelijkwaardige gesprek in een Multiloog noopt hulpverleners en buurtbewoners ertoe te gaan zoeken naar een beter begrip van de realiteit achter de zelfbedachte begrippen als 'zorgmissers, zorgmijders en zorgverstotenen'. Waarom noemen wij mensen zo? Anderzijds kan degene die zo

⁶Schor, 2013, bij dwangarbeid zie ook Almer, 2015

⁷Delespaul, e.a. 2016, Wilkinson & Pickett, 2009, Verhaeghe, 2012

⁸In subjectwetenschappelijke terminologie is er sprake van "Bedingungen/voorwaarden, Bedeutungen/betekeningen en Begründungen/redenen" zie Mölders, 2017, Holzkamp, 1995, 1983, Boreham & Holzkamp, 2013

wordt genoemd, proberen om voorbij de eigen ontkenning te kijken, en een beter begrip ontwikkelen over waar de ander problemen ervaart.

4.2 SCIP: samen de verwarring aanpakken.

Bij SCIP (Cliëntgestuurde Initiatieven en Projecten) zitten mensen met een achtergrond in de psychiatrie die na hun crisis en verwarring over hun plaats in de samenleving weer deel willen uitmaken van die samenleving. Die onderneming pakken zij gezamenlijk in alle vrijwilligheid aan. Door met lotgenoten over hun verwarrende ervaringen te praten en te ontdekken wat zij daarvan kunnen leren (SCIP Lotgenoot groepen). Door in door henzelf gekozen en ontwikkelde projecten ondanks de verwarring hun talenten te ontdekken en te gebruiken om (maatschappelijke te waarderen) producten van hoge kwaliteit af te leveren.

Zo wordt er voor henzelf en de buurt gekookt (De Eetkamer); worden er boeken naar aanleiding van ervaringen in de psychiatrie geredigeerd en uitgegeven (Uitgeverij Tobi Vroegh); worden tweedehands computers opgeknapt en doorverkocht aan cliënten en buurtgenoten met een smalle beurs (Logout); worden er professionele cursussen in de omgang met computers gegeven voor cliënten en buurtgenoten (ACC-West en Noord); wordt er door lotgenoten juridische hulp aan lotgenoten gegeven (Buro Rechtshulp voor Cliënten); wordt er ICT-deskundigheid gebruikt en opgebouwd om zelf professionele websites te maken en in opdracht af te leveren aan maatschappelijke organisaties (Webbureau Amsterdam); wordt er aan de hand het uitwisselen van ervaringen en onderzoek ervaringsdeskundigheid opgebouwd waarmee keuzehulpen, cursussen en een leerplatform voor lotgenoten worden ontwikkeld op Internet (Ervaringswijzer); wordt er in een leerschool en studio digitale producten gemaakt die helpen bij de empowerment en professionalisering van kwetsbare burgers (DigiVibes).

Op zo'n manier slagen deelnemers van SCIP er gezamenlijk in hun eventuele verwarring over hun plaats in de samenleving te overkomen. Of liever: te werken aan hun persoonlijk en maatschappelijk herstel in een bruisende organisatie te midden van de Amsterdamse samenleving. Van begin tot het einde, van beneden naar boven: cliëntgestuurd. Waarbij professionele ggz zorg soms gemist kan worden omdat de samen opgebouwde ervaringsdeskundigheid een beter alternatief is.

4.3 Umah-hai: hoe ga je om met toenemende verwarring?

Sinds de overgang van ABWZ naar WMO merken we bij Umah-hai, dat de doelgroep die voor psychosociale ondersteuning bij Umah-hai aanklopt intensievere begeleiding nodig heeft. De zorg is bij Umah-hai steeds meer tegen behandeling aan gaan leunen. De personen die instromen hebben minder behandelingsmogelijkheden dan ten tijde van de ABWZ. Er doen zich daardoor meer incidenten voor onder het WMO-stelsel en ook hebben we met aanmerkelijk meer terugval en

crisissen te maken. Het is tijdens crisis ingewikkelder geworden om een beroep te doen voor opvang bij ketenpartners. Een crisisopname is haast onmogelijk en lukt alleen bij levensbedreigende situaties.

Daar waar het landelijk beleid tovert met woorden als inclusie en participatie blijkt in de praktijk bij Umah-hai, dat het niet reëel is te denken dat je de zwaarder wordende doelgroep enkel met peersupport kan ondersteunen naar meer zelfredzaamheid. Op de 'peers' gemeenschap Umah-hai en haar kernwaarden: gelijkheid, wederkerigheid, saamhorigheid en vertrouwen wordt een grote druk uitgeoefend om personen te laten instromen die nergens anders een veilige woonplek kunnen krijgen. De enige motivatie van deze mensen, die bijna allen een DBC in een act of fact team hebben om bij Umah-hai te verblijven is het verwerven van een dak boven het hoofd. De gemeenschapszin bij Umah-hai wordt hierdoor ernstig op de proef gesteld.

Tot op heden hebben we ondanks alle incidenten en problemen met de door een tekort aan de juiste zorg moeilijker wordende doelgroep, niemand de straat hoeven op te sturen. Tot nu toe is het gelukt aan ons zorgplicht te voldoen!

De vraag blijft hoe lang we het kunnen blijven volhouden ondanks de hoge nood niet een bijdrage te leveren aan de toename van verwarde personen, die voor zichzelf of anderen een reëel gevaar op straat kunnen zijn aangezien we ook de peergemeenschap in zijn geheel willen blijven ontwikkelen en goodwill in de buurt willen behouden. Het is stuitend om te ervaren dat de uitgaven voor de zorg zijn gestegen, terwijl gelijktijdig een toename van zogenaamde 'verwarde personen' wordt geconstateerd.

Bij ons rijst het vermoeden dat de belastinggelden van burgers aan de verkeerde zorgdoelen wordt gespendeerd. Teveel wordt er door beleidsmakers in Den Haag en op gemeentelijke niveau gedacht vanuit een financieel zorgmodel, terwijl vanuit een flexibel zorgperspectief maatwerk leverbaar is waardoor minder verspilling van gelden plaatst vindt en er minder mensen geen adequate ondersteuning vinden.

4.4 Wegloophuis Utrecht: van verwarring leren we.

Niet alles kan door Den Haag gedaan worden. Integendeel. Veel beter is het om te richten op lokale initiatieven ontwikkeld vanuit de mensen om wiens levens het uiteindelijk gaat. In het Wegloophuis Utrecht wordt al ruim vijfendertig jaar laagdrempelige hulp en ondersteuning op kleinschalige basis geboden, waarbij de leefwereld van de deelnemers het uitgangspunt is. Er is onderdak, een luisterend oor en maatschappelijke ondersteuning voor mensen met een psychiatrische achtergrond. Voor haar deelnemers biedt het een community house midden in de stad met een Second Family Model als basis waarop gewerkt en geleefd wordt. Het Wegloophuis heeft op het moment drie medewerkers en draait voor de rest op een groep vrijwilligers.

Een aantal zaken staan in dit huis centraal en vormen samen het succesvolste medicijn in de strijd naar autonomie: aandacht, wederkerigheid, vertrouwen en menselijkheid. Zo was er een mannelijke bewoner die enorm worstelde de diefstal van de zeggenschap over zijn leven, zich uitend in spanning en verhalen over gestolen patenten. Hij wilde niet dat zijn voorwaardelijke Rechterlijke Machtiging (RM tot verplichte depots) werd verlengd. Met twaalf kantjes vol van twintig jaar aan ervaren onrecht wendde hij zich tot de vrijwilligers. Een vrijwilliger nam op zich om voor hem een brief te schrijven voor de rechter tegen de verlening van het RM. Geduldig liet ze de man uitpraten en nam ze de papieren door. Ze erkende de veel genegeerde stressfactor van het onvrije leven. Het unieke verhaal van de man wist ze om te gieten tot een behapbare brief met juridische en ethische verweren. Of de brief nu wezenlijk van belang was: het RM ging eraf! De man is na een jaar nog steeds dankbaar ('jij bent de enige die mij geholpen heeft') en was volgens een medebewoonster erna een stuk rustiger. De man bleef zijn depots welbewust afnemen, maar hij had in elk geval een stukje controle terug en was serieus genomen!

Wederkerigheid is een tweede pijler. We behandelen de ander zoals we zelf behandeld willen worden. Dat betekent dat we elkaar altijd serieus nemen. Mensen hun autonomie erkennen betekent ook hun morele verantwoordelijkheid erkennen. We zijn eerlijk tegen elkaar als de grens bereikt is. Na dertig waarschuwingen en herhaaldelijk aanspreken moeten bewoners soms gedwongen voortijdig het pand verlaten. Er zit immers een limiet aan je uiting van gedrag in relatie tot anderen en de context waarin je je bevindt. In het aan sturen op eigen verantwoordelijkheid heeft iedereen zijn eigen aandeel te nemen en te dragen. Zowel de medewerker als de bewoner. Wij allen hebben een probleem en niet alleen de bewoner. Het betekent ook dat ons helpen tegelijkertijd leren is. We zijn samen op weg naar herstel en allebei aan het zoeken naar de inzichten die komen na verwarring. Zo hebben we bij de wekelijkse vergadering steeds leermomenten doordat we diep reflecteren op ons eigen handelen. Waarom plannen we eigenlijk een eindgesprek met een vertrekkende bewoner die dat gewoonweg niet wilt? Willen we dat zelf wel? En waarom willen we dat? Zijn we alleen bezig met onze eigen gevoelens ('we hebben er zoveel moeite in gestoken') of ook met die van de bewoner?

Vertrouwen is een hele grote pijler in het Wegloophuis. Juist door een opvang te bieden voor diegenen die weglopen uit de psychiatrie, kan ze de vicieuze cirkel doorbreken tussen patiënt en behandelaar. Van een zichzelf versterkend autoritair ingrijpen gebaseerd op dossiervorming. Waardoor mensen géén of weinig vertrouwen krijgen om nieuw gedrag te laten zien. Zo hadden we een man die met een RM wegliep uit een psychiatrische kliniek. Na twee maanden verblijf wendt hij zich bij de huisarts om advies te krijgen omtrent het afbouwen van zijn medicatie. Hij wil geheel stoppen. Waarop er spoedig mensen bij het Wegloophuis verschijnen om hem gedwongen op te halen. Onze medewerker zit een halfuur aan de telefoon met de behandelend psychiater. Vertelt over zijn verblijf bij de stichting en dat het zo goed ging met de man. De behandelend psychiater hoort het verhaal aan en wil gelukkig mee denken. De man mag twee weken later weer terug naar het Wegloophuis, hoeft zijn medicatie niet

meer te slikken en is zijn RM ingetrokken. Hij woont nu zelfstandig met vrijwillig ambulante begeleiding. Door vertrouwen te bieden aan mensen kunnen ze herstellen, omdat ze daarvoor eindelijk de ruimte krijgen. En zijn ze dan een keertje weer ‘verward’ op straat, dan hoeft er niet meteen weer een lange opname te volgen. Vertrouwen biedt deze basis. “Hier mag ik op mijn bek gaan”, zoals een ex-bewoner het stelde.

Dit heeft te maken met wat wel eens de paradox van dwang genoemd kan worden. Hoe meer dwang en strikte regels, hoe meer geweld en agressie er lijkt te zijn op een afdeling. Een ex-bewoonster vertelde hoeveel seksueel geweld er was op haar afdeling. In het Wegloophuis was daar volgens haar geen sprake van. Ook het team heeft geen dergelijke incidenten meegemaakt. Agressie blijft tot een minimum beperkt, vooral vergeleken met instellingen. Vertrouwen en wederkerigheid zorgen er namelijk voor dat mensen de ruimte hebben zichzelf te zijn, een menselijke behoefte die we allen hebben, maar dat we daarom ook de ruimte van elkaar respecteren daarin. Bij agressie wijzen we meteen op de verantwoordelijkheid van de agressor voor diens eigen gedrag. Aandacht (gesprek) is vaak ook een goede remedie tegen agressie. In instellingen wordt dan vaak het tegenovergestelde gedaan van aandacht, zoals separeren.

Daarmee samenhangend behandelen we mensen niet op basis van diagnoses, maar op basis van hun menselijkheid. Zoals een ex-bewoner het samenvatte: “Als m’n fiets wordt gestolen en ik scheld daarom heel hard, dan stoppen ze hier tenminste niet meteen een pammetje in me. Als er hier wat gebeurt, is er altijd gesprek. In een instelling ben je daarentegen als patiënt bij voorbaat schuldig”.

Op die manier draait het Wegloophuis Utrecht als laatste van de Wegloophuizen ontstaan in de jaren tachtig als reactie en alternatief op tekortschietende psychiatrische zorg. Alternatieve hulpverlening wordt het soms ook genoemd. En dat is kennelijk zeer alternatief maar tevens zeer effectief.

5. Vanuit dit soort ervaringen pleiten wij voor:

- Investeren in betere ondersteuning
- Minder dwang, voor autonomie
- Competitie en marktdenken aanpakken

5.1 Investeren in betere ondersteuning

Het is niet opmerkelijk dat de discussie over verwarde personen een vlucht nam na de bezuinigingen die gepaard gingen met kanteling van ABWZ naar WMO. Mensen die psychische bijstand nodig hebben worden van het kastje naar de muur gestuurd door instanties en gemeenten. Er zou meer moeten worden geïnvesteerd in goede zorg in termen van geld, creatieve energie en tijd. Bovendien

zouden nieuwe investeringen voor de professionele zorg haar juist onafhankelijker moeten maken van de wensen van staat en kapitaal, in plaats van afhankelijker.

Het beste is als deze zorg geformuleerd wordt vanuit lokale gemeenschappen zelf, omdat mensen zelf de lokale context goed kennen en zelf de zorg zullen gebruiken of dichtbij degenen zitten die dat zullen doen. Dit lokaal organiseren van zorg wordt ook aangeraden door het Schakelteam, maar door de blijvende ongelijke machtsverhoudingen door de verschillende partijen die met elkaar dienen samen te werken heerst het gevaar dat de zorg uiteindelijk nog steeds de visie en belangen zal weerspiegelen van de machtigste stemmen: bestuurders, de veiligheidslobby, grote GGZ-instellingen, politie en justitie, de witte gemeenschap, hoogopgeleiden, en degenen die nooit verward zijn genoemd.

5.2 Van beheersdrang naar autonomie respecteren

Het hele problematiseren van ‘verward gedrag’ zit hem in een maatschappelijke drang te regeren. In veel beleidsplannen doorklinken de woorden ‘burgers’ en ‘burgerkracht’. Deze ogenschijnlijk emanciperende activering van ‘burgers’ draagt nogal wat problemen met zich mee. De leden van wijken en bredere gemeenschappen aanspreken als ‘burgers’, reduceert hen opnieuw tot passieve, afhankelijke onderdanen van een staat⁹. Dit taalgebruik sluit bovendien degenen uit die geen burger zijn, zoals ongedocumenteerden, en ontkent dat ook zij actief initiatieven kunnen ontplooien¹⁰. Het spreken van ‘burgers’ maakt de creatieve kracht van individuen opnieuw afhankelijk van de mate waarin initiatieven passen in het officiële schema van centraal regeren. Subsidie is vaak ontoegankelijk voor gemarginaliseerde groepen, waardoor gesubsidieerde initiatieven toch vaak weer die projecten zijn die gedomineerd worden door bestuurders, professionals met contacten met bestuurders, witte mensen, hoogopgeleiden en mensen die nooit verward zijn geweest. De complexe aanvraagprocedure benadeelt namelijk mensen die het netwerk ontberen, of niet het juiste vocabulaire beheersen of de tijd ontberen om een succesvolle aanvraag te doen.

Bovendien ontmoedigen de subsidievoorwaarden het oprichten van zorg die mensen daadwerkelijk zelfregie geeft, want dit zou immers indruisen tegen het hoofddoel van de subsidieverstrekker: mensen *regeren*. Subsidievoorwaarden vormen een zorginitiatief om richting een programma dat cliënten weer regeerbaar en rendabel maakt. Niet-monetaire wijzen van diensten verlenen worden daarentegen steeds meer ontmoedigd (zoals initiatieven organiseren in ongebruikte panden), waardoor gemeenschappen ook steeds meer afhankelijk zijn van de sturende subsidiëring.

Zoals besproken sluit een orde die geregeerd wordt, verwarring graag uit. Subsidie is momenteel waarschijnlijk gretig op zoek naar projecten die verwarring willen vroeg signaleren, voorkómen en

⁹Zie het werk van Todd May (2009) en Ranciere (1999).

¹⁰Voor een mooi tegenvoorbeeld, zie: Wij Zijn Hier <http://wijzijnhier.org/who-we-are/>

anders zo snel mogelijk indammen. Dit blijkt duidelijk uit de website van het Schakelteam en ZonMw¹¹.

De kadering van wijkbewoners als ‘vroegsignalerende burgers’ maakt dat de hiërarchische verhouding staat-burger zal doorsijpelen in de informele wijkgemeenschap, daarin een nieuwe hiërarchie bouwende: die tussen degenen die nooit ‘verward’ zijn en degenen die dat wél soms zijn. Want om gemeenschappen strakker te kunnen regeren, maak je ze eerst hiërarchisch¹². Gemeenschappen worden opgedeeld tussen de burgers die ‘signaleren’ (zij die als ‘*sane citizens*’ weten wat ‘verwardheid’ is) en de ‘verwarde’ burgers die gesignaleerd ‘moeten worden’. Via de ‘proactieve burgers’ die zich van hun beste kant willen laten zien, sijpelt de controledrang van de staat jegens haar onderdanen in de lokale gemeenschap. Daar aangekomen vervormt ze zelfs de intiemste verhoudingen tussen wijkbewoners onderling, dit alles presenterend als een schijn-horizontale *do-it-yourself surveillance*. Ook de buurvrouw is nu ‘ingelicht’ over wat ‘borderline’ doet, welk ‘stappenplan’ er moet worden gevolgd en wat gebrekkig ‘ziekte-inzicht’ is. De burger die soms verward is, wordt nu in alle informele interacties geconfronteerd met hetzelfde officiële discours over diens eigen ‘verwardheid’. Het door ‘kwetsbare’ personen zo gezochte gelijkwaardige gesprek dreigt straks overal afwezig te zijn.

De ideologische basis voor deze burgerlijke hiërarchie die er al is, wordt nog eens versterkt met allerlei ‘vroegsignaleringscursussen’, uiteraard met subsidie, waar wellicht een selecte groep ‘ervaringsdeskundigen’ aan te pas komen die precies zeggen waar de autoriteiten warm van worden¹³.

Horizontale zorg die veilig voelt voor deze personen, gedijt niet in zo’n omgeving. Deze zorg ontstaat pas in een omgeving die zelfstandige initiatieven en ideeën aanmoedigt in plaats van beperkt. Meer ruimte voor autonome initiatieven, bijvoorbeeld door deze gebruik te laten maken van ongebruikte panden, zou een goed begin zijn. Initiatieven zoals het Wegloophuis Utrecht zouden mogelijk nooit zonder die ruimte zijn ontstaan, terwijl juist dit bij uitstek een voorziening is die ruimte biedt voor verwarring en daarmee juist lijkt te voorkomen waar de maatschappij zo bang voor is: dat mensen een gevaar worden voor zichzelf of anderen.

5.3 Competitie en marktdenken aanpakken

Veel mensen vallen uit door de toenemende prestatiedruk, zo beschrijft ook de journalist Arthur Eaton (2018)¹⁴. Veel werkende mensen zijn door hun vermogenssituatie dagelijks gedwongen om zich bezig te houden met werk dat betekenisloos voelt en die hun creativiteit uitdooft¹⁵. Bovendien is de werklust

¹¹<https://vng.nl/personen-met-verward-gedrag/schakelteam-personen-met-verward-gedrag-niemand-tussen-wal-en-schip>

¹²Zie: Scott (2009). *The Art of Not Being Governed*.

¹³Zie de stukken van Hans van Eeken op <https://www.socialevraagstukken.nl/author/hans-van-eeken/>

¹⁴<https://www.groene.nl/artikel/de-grip-kwijt>

¹⁵ <https://libcom.org/library/phenomenon-bullshit-jobs-david-graeber>

niet optimaal verdeeld: een deel van ons werkt zich in een burn-out terwijl werkloze anderen zitten te springen om werk. Naast werkenden, zitten ook veel mensen met een uitkering ontzettend in de stress. De gevolgen van een te laat ingeleverd formulier of een verkeerde druk op de knop op DigiD zijn vaak ernstig. Er is vaak weinig erkenning voor de problemen met bijvoorbeeld het nakomen van een afspraak onder mensen die psychisch in de knel zitten, waardoor zij door sancties nog dieper in de problemen komen. Ook het sterk individualiserende discours van het UWV, het opleggen van vele trainingen die blijkens onderzoek weinig baten hebben¹⁶. Sterker nog, de strenge sancties van het uitkeringensysteem lijken internationaal zelfs te zorgen voor meer voedselbank-klienten¹⁷.

Als remedie tegen zaken wordt wel eens gepleit voor een basisinkomen¹⁸. Dit brengt mensen in de gelegenheid om zelf initiatieven te ontplooien die niet alleen bijdragen aan hun eigen welzijn, maar ook dat van de gemeenschap.

NAMENS:

Visiegroep Regiokamer/ MIND *bestaande uit vertegenwoordigers van:*

Stichting IPC/Multiloog, Amsterdam (stichting-ipc.nl)

Stichting Clientgestuurde Initiatieven en Projecten (SCIP), Amsterdam (<http://scipweb.nl>)

Wegloophuis Utrecht (wegloophuisutrecht.nl)

Stichting Umahai Utrecht (umah-hai.nl)

Spreekuur 89 (spreekuur89.nl).

LITERATUURLIJST

Almer, M. (2015). Verplichte re-integratie. Een gevaar voor de psychische gezondheid. Tijdschrift DEVIANT, tijdschrift tussen psychiatrie en maatschappij. 86, 14-17.

Boreham, A., Holzkamp, K. (2013), Schraube, E., Osterkamp, U. (Eds.) Psychology from the Standpoint of the Subject. Selected Writings of Klaus Holzkamp, Palgrave Macmillan UK.

Bregman, R. (2016). Gratis Geld voor Iedereen. Amsterdam: De Correspondent.

Delespaul, P, Milo, M., Schalken, F., Boevink, W., Os, J. van (2016). Goede GGZ! Nieuwe concepten, aangepaste taal en betere organisatie. Leusden: Diagnosis uitgevers.

Eaton, A. (7 maart 2018). De Grip Kwijt. In De Groene Amsterdammer, geraadpleegd 1 juli 2018 van <https://www.groene.nl/artikel/de-grip-kwijt>.

Foucault, M. (1994). Überwachen und Strafen. Die Geburt des Gefängnisses. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

¹⁶Reeves (2017).

¹⁷Loopstra et al. (2015).

¹⁸ Zie Bregman (2016).

Graeber, D. (20 augustus 2013). On the phenomenon of bullshit jobs - David Graeber. Geraadpleegd 1 maart 2018 van <https://libcom.org/library/phenomenon-bullshit-jobs-david-graeber>.

Holzkamp, K. (1996). Psychologie: Selbstverständigung über Handlungsbegründungen alltäglicher Lebensführung. *Forum Kritische Psychologie*, 36: 1-64.

Holzkamp, K. (1983). *Grundlegung der Psychologie*. Frankfurt a.M./New York: Campus Verlag.

Koekkoek, B. (2017). De toename van ‘verwarde personen’-meldingen: Kwantitatieve analyse van een openbare orde en public health-probleem.” *Tijdschr Gezondheidswet* 95: 264-272.

Levine, B. (27 augustus 2013). How societies with little coercion have little mental illness. Geraadpleegd op 2 februari 2018, van <http://brucelevine.net/how-societies-with-little-coercion-have-little-mental-illness/>

Loopstra, R., Reeves, A., Taylor-Robinson, D., Barr, B., McKee, M. & Stuckler, D. (2015). Austerity, sanctions, and the rise of food banks in the UK. *British Medical Journal*, 350, 1-6.

May, T. (2009). Anarchism from Foucault to Rancière. In R. Amster, A. DeLeon, L. A. Fernandez, A.J. Nocella & D. Shannon (red.), *Contemporary Anarchist Studies* (pp. 11-17). Abingdon: Routledge.

Mölders H. Multiloog: Spraakeloosheid overwinnen. In: Wouter van de Graaf, Mark Janssen, Heinz Mölders (2017), *Versterkende gesprekken. Van monoloog naar dialoog tot multiloog Emancipatoire gesprekken rond zorg en welzijn*. Uitgeverij Tobi Vroegh, Amsterdam.

Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge/London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Rancière, J. (1999) *Disagreement*, trans. Julie Rose, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Reeves, A. (2017). Does sanctioning disable claimants of unemployment insurance increase labour market nactivity? An analysis of 346 British local authorities between 2009 and 2014. *Journal of Poverty and Social Justice*, 25(2), 129-146.

Scott, J. C. (1998). *Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven/ London: Yale University Press.

(2009). *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press.

SBO (2018). *Congres Personen met Verward Gedrag*. Geraadpleegd op 1 februari 2018, van <https://www.sbo.nl/veiligheid/congres-personen-verward-gedrag/>

Schakelteam Personen met Verward Gedrag website <https://vng.nl/personen-met-verward-gedrag/schakelteam-personen-met-verward-gedrag-niemand-tussen-wal-en-schip>.

Schor, M. (November 2013) DWI – klanten luchten hun hart in Multiloog gesprekken. Maandblad voor Uitkeringsgerechtigden (MUG). Nr. 11 p 21. Binnengehaald 1 februari 2016 van <http://www.mugweb.nl/archief/dwi-klanten-luchten-hun-hart-in-multiloog-gesprekken>.

Van Eeken, Hans op Sociale Vraagstukken <https://www.socialevraagstukken.nl/author/hans-van-eeken/>

Verhaeghe, P. (28 augustus 2012). Het verband tussen het neoliberalisme en het aantal mensen met psychische problemen. Trouw, p. 5.

Wilkinson, R., Pickett, K. (2009). The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better. London: Allen Lane.

Wij Zijn Hier website Wij Zijn Hier <http://wijzijnhier.org/who-we-are/>